

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Esityksessä on kuvattu perusosan alentamiseen liittyvän automaattisen ilmoitusmenettelyn poistamista. Jatkossa vastuu asiakkaan tilanteen arvioinnista perusosan alentamisen yhteydessä olisi kokonaan Kansaneläkelaitoksessa. Perusosan alentaminen voitaisiin siis tehdä, mikäli etuuden käsittelijä arvioi, ettei alentaminen vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana. Esimerkkeinä kohderyhmistä on mainittu mm. alaikäiset lapset, kotihoidon tukea saavat vanhemmat, sairaat, vammaiset tai muuten työnhakijaksi ilmoittautumisesta vapautetut.

Asiakaskohtaisessa harkinnassa työntekijällä tulee olla ammatillinen ja koulutukseen perustuva osaaminen arvioida toimeentulotukea hakevien henkilöiden ja perheiden palvelutarpeita kokonaisuudessaan. Asiakasturvallisuusriskin aiheuttaa näiden tarpeiden tunnistamatta jääminen, virheellinen kiireellisyyden arviointi ja yhteydenottojen tai ilmoitusten viivästyminen tai kokonaan tekemättä jättäminen hyvinvointialueelle.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Asiakasturvallisuuden kannalta esityksen kriittinen kohta on Kansaneläkelaitoksessa jatkossa tapahtuva yksilökohtainen harkinta, jonka avulla varmistetaan kohtuuttomien tilanteiden välttäminen kaikissa tilanteissa.

“Perusosaa ei voitaisi alentaa, jos yksilökohtaisen harkinnan perusteella alentamisen todettaisiin vaarantavan alentamisprosessin kohteena olevan hakijan tai hänen perheensä ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaisen välttämättömän toimeentulon tai alentamista voitaisiin pitää muutoin kohtuuttomana.”

Palvelutarpeen arvioon ohjaaminen hyvinvointialueelle ei enää liittyisi perusosan alentamisharkintaan. Vastuu asiakkaan tilanteen arvioinnista perusosan alentamisen yhteydessä olisi kokonaan Kansaneläkelaitoksessa.

Esityksen vaikutusarvio on tältä osin puutteellinen. Esityksessä ei arvioida eikä kuvata, millaisia vaikutuksia muutoksella on asiakkaisiin ja millaiset valmiudet ja osaaminen Kansaneläkelaitoksen etuuskäsittelijöillä on yksilölliseen tarveharkintaan. On syytä epäillä, että henkilökuntaa etuuskäsittelyyn ei ole rekrytoitu tällaista tehtävää silmällä pitäen. Kelan etuuskäsittelijöiden työ on luonteeltaan julkisen vallan toimeenpanon tehtävää. Yksilöllinen harkinta on perinteisesti katsottu viranomaistehtäväksi, jossa käytetään julkista valtaa ja johon kuuluu myös virkavastuu. Nyt tällainen tehtävä ollaan osoittamassa etuuskäsittelijöille.

Muutoksen vaikutuksia olisi arvioitava myös sosiaalihuollon ammattihenkilölakia vasten. Sen mukaan laillistettu sosiaalihuollon ammattihenkilö toimii sosiaalihuollon tehtävissä, joissa edellytetään sellaista ammattitaitoa ja osaamista, jota kyseinen koulutus tuottaa. Vain laillistetulla ammattihenkilöllä on lähtökohtaisesti oikeus suorittaa kyseiseen ammattiin kuuluvia tehtäviä.

Yksilöllinen harkinta on olennainen osa sosiaalityön ammatillista otetta. Sosiaalityöntekijä tai sosionomi arvioi asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesti, ottaen huomioon muun muassa asiakkaan taloudellisen tilanteen, asumisolosuhteet, perhesuhteet, psyykkisen ja fyysisen terveydentilan sekä mahdolliset päihdeongelmat. Arvioinnin ja harkinnan avulla pyritään löytämään asiakkaan tilanteeseen parhaiten sopivat tukitoimet, jotka voivat olla neuvontaa, ohjausta, taloudellista tukea, terapiapalveluita tai muita tarvittavia palveluita.

Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus katsoo, että esitys voi toteutua tarkoitetulla tavalla asiakasturvallisuutta vaarantamatta ainoastaan silloin, jos asiakkaan yksilöllinen tilanne arvioidaan ja harkitaan yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti siihen koulutettujen ammattihenkilöiden toimesta, joiden ydinosaamiseen tällainen tehtävä kuuluu.

Toimeentulotukiasian käsittelyn yhteydessä on kyettävä kattavasti arvioimaan tukea hakevan henkilön tai perheen kokonaistilannetta sekä asian vaatimaa kiireellisyyttä sekä toimimaan sen perusteella niissäkin tilanteissa, joissa tuen hakija ei itse koe tuen tarvetta, mutta sen tarve on ilmeinen. Tätä arviointia on kyettävä tekemään kaikissa hakutilanteissa, mutta erityisesti perusosan alentamisen yhteydessä.

Esityksessä kuvatuksi oletettavaa on, että sosiaalihuoltolain 35 § yhteydenottoa tai ilmoitusta tuen tarpeesta vaativat tilanteet tulisivat lisääntymään. Esityksessä ei ole huomioitu, että samaan aikaan mahdollista on tarve myös lastensuojeluilmoitusten tekemiselle niissä tilanteissa, joissa heikko taloudellinen tilanne vaarantaa lapsen huolenpidon tai kehityksen. Huomioitava on, että

toimeentulotukiasian käsittelyn yhteydessä myös nämä tilanteet ja niiden kiireellisyys tulee tunnistaa ja arvioida viipymättä.

Esityksessä on kuvattu, että osa perustoimeentulotuen saajista saisi jatkossa tukea vähemmän, koska heille ei korvattaisi kaikkia nykyisin korvattavia lääkkeitä, heidän perusosaansa alennettaisiin nykyistä enemmän ja mahdolliset muut tulot vähentäisivät heidän käteensä jäävää tuloaan. Tämä puolestaan kasvattaa tarvetta hakea aikaisempaa enemmän tai useammin täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea yksilöllisen tarpeen perusteella. Lapsiperheisiin kohdistuvia negatiiviset vaikutukset korostuvat erityisesti silloin, kun vanhempi/vanhemmat toimivat työttömyysturvan eli ensisijaisen etuuden näkökulmasta moitittavasti. Vanhempien talouteen aiheutuvien heikennysten ja niistä mahdollisesti seuraavien muiden haitallisten muutokset voivat aiheuttaa myös lapselle hyvinvoinnin vajetta ja toimintamahdollisuuksien kapeutumista, heikentymistä tai suoranaista puutetta.

Hyvinvointialueella täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakeminen käynnistää sosiaalihuollon asiakkuuden. Tässä yhteydessä asiakkaalla tulee olla mahdollisuus sosiaalityön ammattilaisen tapaamiseen mahdollisten muiden palvelutarpeiden havaitsemiseksi. Tuore selvitys osoittaa, että täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen ohjeissa, myöntämisen perusteissa ja euromäärissä hyvinvointialueilla on vaihtelua, joten yhdenvertaisuus ei tältä osin toteudu.

Toimeentulotuen hakemisen taustalla on monia erilaisia syitä ja toimintakykyyn sekä sosiaalisiin olosuhteisiin vaikuttavia taustatekijöitä. Taloudellisen tilanteen lisäksi toimeentulotuen saajia yhdistävät usein monet muut huono-osaisuuden muodot. Erityisesti pitkittyneen toimeentulotuen hakemisen ja saamisen tilanteissa asiakkaiden erilaiset tuen tarpeet tulee tunnistaa ja arvioida asianmukaisten palveluiden selvittämiseksi ja järjestämiseksi.

Esityksessä huomioidaan, että toimeentulotukea saava, sosiaali- ja terveystyöpalveluja tarvitseva työtön henkilö voi kuulua myös työllistymisen monialaisesta edistämisestä annetun lain piiriin, jolloin hänet ohjataan monialaiseen palvelutarvearvioon. Asiakkaiden määrä voi esityksen johdosta lisääntyä, mikä lisäisi yhteistoimintamallissa mukana olevien viranomaisten työtä. Henkilöiden ongelmallisten elämäntilanteiden ratkeamisen voisi olettaa nopeutuvan. Toisaalta asiakkaiden palvelutarpeen huolellinen arviointi voi nostaa esiin seikkoja, joihin vastaamiseen myös palveluita olisi oltava tarjolla. Siten palveluiden kysyntä voi ohjauksen lisääntymisen myötä myös kasvaa.

Riskinä on, että edellä kuvattuun työskentelyyn ei pystytä riittävästi varautumaan. Tarve voi kasvaa sosiaali- ja terveydenhuollossa asiantuntija-arvioiden tekemiseen, jalkautuviin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, taloussosiaalityöhön sekä erilaisiin kuntouttaviin palveluihin.

Muu lausuntopalaute:

Asiakas- ja potilasturvallisuus tarkoittaa niitä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöiden ja organisaatioiden periaatteita ja toimintoja, jotka varmistavat hoidon ja palvelujen turvallisuuden sekä suojaavat asiakkaita ja potilaita vahingoittumasta. Asiakasturvallisuus sosiaalihuollossa puolestaan tarkoittaa sitä, että palvelut järjestetään, tuotetaan ja toteutetaan siten, että asiakkaan fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen sekä taloudellinen turvallisuus eivät vaarannu.

Asiakkaan turvallisuuden kokemukseen palveluissa vaikuttavat monet asiat. Merkittävässä osassa ovat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden lisäksi muiden toimijoiden ja hallinnonalojen toimintakäytänteet sekä yhteiskunnassa tapahtuvat laajemmat muutokset. Nämä vaikuttavat muun muassa asiakkaan osallisuuden ja luottamuksen kokemukseen, asiakkuuteen johtaneisiin seikkoihin,

palveluiden toteuttamiseen ja ammattilaisten väliseen yhteistoimijuuteen monialaisissa toimijaverkostoissa.

Ilmiötason havaintoja palvelujärjestelmässä tapahtuvista muutoksista ja niiden vaikutuksista asiakasturvallisuuden toteutumiseen voidaan hyvinvointialueilla saada ajantasaisesti hyödyntämällä rakenteellisen sosiaalityön raportointia ja tiedontuotantoa.

Koskela Satu
Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus